

(לשם ק"ח)

"תיתי לוי גלילי ראש ד' אמתי בגילוי הראש"

סימן ב

אם מותר לילך בגלוי ראש לצורך פרנסתו

ב' דר"ח אייר תשל"ד.

מע"כ הנכבד מוה"ר הלל ארלנבער שליט"א.

הנה בדבר שצריך מע"כ להשיג משרה שצריך להפגש עם בעלי המשרד שאומרים לו שיצטרך שם להוריד כובעו מעל ראשו ולישב בגלוי הראש בלא כיפה שקורין יארמולקע שאם ילבש שם כיפה לא יקבלוהו לעבודה שם, והמשתדל עבורו אומר שיהיה היוק גם לו על זה שהשתדל עבור אדם כזה שלדעתם לא יהיה מסוגל, ואחר שיתקבל אומרים לו שיוכל לישב שם עם כיפה, והוא צריך להמשרה לפרנסתו שם בדענווער שלא מצוי להשיג משרה אצל אינשי שלא יקפידו על זה אם מותר.

הנראה לע"ד דמותר דהא לדינא בגמ' ולרוב השיטות הוי גלילי הראש אף לילך בשוק רק מדת חסידות אבל כו' שכל אדם צריך להתנהג במדת חסידות עיין במג"א סימן צ"א ס"ק ג' והאריך במחצה"ש סימן ב' ס"ק ו' ומהרש"ל בתשובה שהביא הט"ז סימן ח' ס"ק ג' ובד"מ סימן ב' אות ב' שהביא כן מכלבו בשם הר"מ ואף להזכיר שם שמ"ס בגלילי הראש כתב תה"ד בפסקים סימן ר"ג שאינו יודע כל כך איסור מפורש עיי"ש ובהגר"א סימן ח' סעיף ב' האריך ואסיק שאף להזכיר הזכרה בראש מגולה אינו מדינא עיי"ש, שלכן אף שכיון שכבר הנהיגו זה בכל ישראל לא גרע ממנהגי ישראל קדושים וודאי לא עדיף מעשה ממש דלהפסד גדול אינו מחוייב דאונס ממון הוא אונס לגבי מ"ע

עיי' בסמ"ח תרנ"ו שיותר מחומש א"צ לבובו על מצוה ובמג"א ס"ק ז' כתב בשם הר"י דעד עישור נכסיו חייב וגם ע"ז מביא בשם הב"י שאינו יודע מנין לו, וא"כ כ"ש בגלילי הראש שאינו עשה דתורה ואף לא עשה דרבנן אלא מנהג טוב שאונס ממון הוא אונס, והשגת משרה שהוא לפרנסתו הוא הפסד גדול יותר אף מחומש שאינו מחוייב.

אבל שיטת הט"ז שם דאיכא איסור במקומותינו שהוא חוק העכו"ם שא"כ הוא לאו שאונס ממון אינו אונס שמן הראוי להתמיר כמותו אף שפליגי עליו דהא טעמו הוא טעם גדול ועיין באגרות משה ח"א דאו"ח סימן א' שדחקתי בטעם המג"א, מ"מ במקום הפסד גדול כזה יש לסמוך עליהו, ובפרט במדינתנו בה"ז שברור שלא מצד הוקיהם עושין זה אלא משום דכן נקל להו יותר, וכדחזינו ששום איש ממדינה זו תולך בכובע בשוק דשומרי תורה נמי אין תולכין בכובע אלא ביארמולקע דקה ואף בחורף שקר בחוץ לילך בלא כובע יתכן שבאין לבית חולצין הכובעים ומלבישין יארמולקע, וא"כ ודאי בשביל זה גם הנכרים אין תולכין בכובעים כשחם גם בחוץ ואף כשקר בחוץ ומוכרחין לילך בכובע בחוץ כשבאין הביתה פושטין הכובעים, וכיון שהם אינם צריכין לילך בכסוי הראש יושבין בגלילי הראש, אבל לא שהם יושבים בגלילי ראש מצד קפידת איהו חוק דלכן ליכא בכאן סברת הט"ז ולכן לכ"ע הוא רק זהירות מצד המנהג הטוב והקדוש לנו שלא תמיר זה מעשה שהפסד ממון הוא אונס כדלעיל.

הגני ידיו מברכו,

משה פיינשטיין

והעירני בני יקירי דוד שיח' שמה שאנו נוהגים בימינו ללבוש כיפה על הראש, הוא מנהג שבראשיתו היה נחלת היחידים, כהא דאייתא בקידושין לא ע"א על רב הונא בריה דרב יהושע שלא היה הולך ארבע אמות בגלילי הראש, ואמר "שכינה למעלה מראשי". ובשבת קיח ע"ב הוא אומר: תיתי לי שלא הלכתי ד' אמת בגלילי ראש. ושם קנו ע"ב מסופר על אמו של רב נחמן בר יצחק שהיתה מזהירה לבנה לכל ילך בגלילי ראש, כדי שיהיה מורה שמים עליו. הרי שרק יחידים נהגו לעשות כן. ואף הזוהר (פנחס רמ"ה ע"ב) אומר שאסור לתלמיד חכם ללכת ד' אמות בגלילי הראש, משום שלאומר "מלא כל הארץ כבודו" (ישעיה ו ג)... וכו'. (ועוד השווה זוהר בלק קפו ע"א, ונשא קכב ע"ב). והרמב"ם כמורה נבוכים (ח"ג פרק נב) כתב בגדולי חכמינו היו נוהגים להימנע מלגלות את ראשם מפני השכינה החופפת וסוככת אותם. ומכל הנ"ל משמע שזה לא היה אלא מנהג חסידים, ואכן כך מבואר בארצות חיים (הלכות תפלה סי' מח), ובכלבו סי' יא בשם המהר"ם מרוטנבורג, שאין זה אלא ממדת חסידות. וכ"כ בתשב"ץ (סי' תקמז). ובתוספות בכורות ב ע"ב ד"ה שם מבואר שמהלשון "תיתי לי" מוכח שזהו ממדת חסידות. (וכן כתבו בחידושי הריטב"א למגילה כח ע"א, ובר"ן סוף פ"ק דעבודה זרה בשם הרמב"ן). ודעה זו הובאה בבית יוסף לאו"ח צא (ד"ה ומש"כ רבינו יוסף ויכסה ראשו... וכו'). וראה בשו"ת יחיה דעת לרבינו עובדיה יוסף, ח"ד סי' א, ובילקוט יוסף, בעריכת בנו הרב יצחק יוסף, ח"א, סי' ה הערה ה, שם דיון בדעתו של הבית יוסף והחיד"א. (וע"ע בספר חסידים, מהדורת ר"ר מרגליות סי' נג, עמ' קיד הערה יד). וראה חשוכתו של רבינו משה פיינשטיין, באגרות משה או"ח ח"ד סי' ב. (הפנה תשומת לבי לתשובה זו ידידי ארי פרזיגר, ותודתי נתונה לו על כך). וראה בענין זה מאמרו של הרב יהודה שביב, "מנקיות דעת להלכה רווחת", סיני קז, תשנ"א, עמ' רנח-רסד, שדן בענין זה בכלל. (ובאשר למה שכתב שם עמ' רנח וראוילך, בענין מנהג נקיי הדעת שבירושלים, שהיו מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהם ומכניסין את העדים ושומעין דבריהם, ומוציאין אותן לחוץ וגומעין ונותנין בדבר [סנהדרין ל ע"א], והובא בשו"ע, חו"מ יט א, דרוך, כבר עמד על כך מ' אלון, המשפט העברי: תולדותיו, מקורותיו, עקרונותיו, ירושלים תשל"ג, עמ' 715 הערה 8). ועל גלילי הראש בכלל, ראה מאמרו המאלף של ר' ריפקינד, "תשובת הרב יהודה אריה מודינה על גלילי הראש", ספר היוכל לכבוד לוי גינצבורג..., נזיקת תש"ו, עמ' תא-תכג.

(מנהג ישראל - ח"ג עמ' 70
- ר"ז שרנו
"מנהג חסידים - מתייזים לרג"ם")

לסיכום, כיסוי הראש לגברים לבש צורה ופשט צורה במשך המאות. אף-על-פי שהוא נהוג כמידת חסידות בדורות הראשונים, הוא נהפך בהדרגה לחובה מפני איסור "חוקת הגויים" החל מן המאה החמש-עשרה. חובה זו השתרשה בעימות בין התנועה האורתודוקסית לתנועה הרפורמית במאה התשע-עשרה. במאות התשע-עשרה והעשרים הודגש הכיסוי החלקי. ה"ירמולקה" באירופה וה"כיפה" בארץ-ישראל מקובלות גם בבית וגם ברשות הרבים ובציבור. טיב הכיפה (מידתה, צבעה והבד שממנו היא עשויה) הצביע על אידיאולוגיה פוליטית וחברתית מסוימת בארץ ובתפוצות, כמו "הכיפה הסרוגה" וכיסוי הראש של בנות בשעת התפילה.

(אולם כמניין נהג - ח"א עמ' 42
- מנהג יצחק (אריין) מ"א
"כיסוי הראש לרג"ם")

(אג"ח - מנהג אלוה' ת"ר)